

Raamatukogu minevikuradadel

Kultuurihuvilises Väike-Maarjas ja selle lähemas ümbruses tekkisid esimesed väiksemad raamatukogud juba eelmise sajandi lõpul. 1879. aastal pandi Põdrangu vallakooli juures kogule alus. Kuid see ei meeldinud hoopiski tolleaegsetele võimukandjatele. Kaks aastat hiljem (mais 1882) kirjutab «Eesti Postimees»: «Mõisnik vallandas Põdrangu vallakooli õpetaja, kuna see raamatukogu olla asutanud ja üleüldse uue aja püüdmiste poole hoidnud.» Ka 1882. aasta juunikuu «Olevik» kirjutab, et Viirumaalt tulevad kaebused mõisnike ja palvevendade takistustest raamatukogude rajamisel.

Ometi ei suutnud need takistused lõplikult heidutada ettevõtlikke mehi. 1880. aastal tekkis raamatukogu ka Väike-Maarja kihelkonnakooli juurde, kus sel ajal oli õpetajaks G. Norman. Hiljem hooldasid ja suurendasid kihelkonnakooli lugemisvara Peeter Koit ja Jakob Tamm. Kihelkonnakoolis

õppinud Marta Palmberg meenutab: «See oli 1893. aastal, ühel kargel sügispäeval, mil küsisin koolijuhataja Jakob Tamme käest raamatuid lugeda. J. Tamm kutsus mind endaga kaasa ja avas raamatukapi, milles oli kaks rida raamatuid.»

Omapärase laenukogu moodustas 1891. aastal Eipri kooliõpetaja Aleksander Sein. Ta hakkas isiklikke raamatuid sõpradele ja tuttavatele laenutama. Kasvav fond vajas märgistamist ja korraldamist. Omanik seadis sisse põhinimestiku ja tähistas teosed oma autogrammi-ga.

Arhiivi andmetel töötas raamatukogu-lugemislaud ka 1901. aastal Väike-Maarja karskuskuratooriumi teemajas, mida pidas sel ajal Jakob Liiv.

Praeguse raamatukogu eelkäija asutas 1906. aastal Väike-Maarja Põllumeeste Selts. Märts Meose mälestuste järgi oli see kogu algusaastatel üsna väike ja määratud ainult seltsi liikmetele tasuta kasutamiseks. Alles 1918. aastal otsustas seltsi juha-

tus fondi suurendada ja anda raamatuid väikese tasu eest lugemiseks kõigile asjahuvilistele.

Sõja tõttu ei saanud neid kavatsusi siiski kohe ellu viia. Raamatupakid jäid seisma Kiltsi raudteejaama ja kogu avati alles 1919. aastal.

1923. aastast on säilinud kogu tegevuse esimene aruanne, millele on juhatajana alla kirjutanud Ervin Reise. Aruande selletuskirjas kurdetakse rahapuuduse üle, mis mõjunud tegevusele halvavalt, nii et loetud väljaannete hulk (6369) langes 1922. aastaga võrreldes üle 10 protsendi.

1925. aasta eelarve juurde lisatud seletuskirjas avaldab raamatukogu komisjon lootust haridusministeeriumilt suuremat toetust saada.

Samal aastal võeti kogu Viru maakonna avalike raamatukogude võrku ja hakkas kandma pika nimetust — Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi juures asuv Vao valla rahvaraamatukogu. Aastaaruandes nimetatakse ülalpidajana nii põllumeeste seltsi

kui ka vallavalitsust. Samas mainitakse esimest korda, et see asus seltsimajas, kus tema kasutada oli 22,5 ruutmeetri suurune tuba.

1928. a. hakkas juhatajana tööle Helmi Heinpalu, kes jäi sellele ametikohale 1941. aastani. Tol ajavahemikul loodi seniste lisaks veel harukogud Raeküla ja Vao algkooli juures.

1929. a. jaanuaris sai kogu enda kasutusse veel teise toa põllumeeste seltsi majas. Selles 10 ruutmeetri suuruses ruumis seati sisse lugemistuba, mille sisustuseks olid üks laud ja kolm tooli.

1930. a. oli fondis juba 3124 eksemplari, lugejaid registreeriti 357, laenutusi 7480.

1931. a. telliti kõige rohkem ajakirjandust — kolm eestikeelset ajalehte ja 27 ajakirja.

H. Heinpalu mälestuste järgi kasutati sel ajal vihik- ja kaartkatalooge.

1. aprillist 1939 nimetati raamatukogu Vao valla avalikuks raamatukoguks, millel ei olnud enam seost põllumeeste seltsiga. Selle tõttu hakkas selts üüri nõudma. Siis otsustas vallavalitsus oma lugemisvara äsja valminud algkoolimajja üle viia.

Helmi Heinpalu meenutab: «Kuigi raamatukogu asus ühes

ruumis kooli kantseleiga, ei seganud see õppetööd. Argipäeval oli kogu avatud õhtuti, pühapäeval aga keskpäeva tundidel, mil ka internaadi pere liikumine väiksem. Küllap oli asjaosalistel koos töötamiseks tubli annus head tahet ja vastastikust arusaamist.»

1940. a. sisaldas fond 4307 köidet, neid laenutati 5404 korda 255 lugejale.

Hiljem, okupatsiooniaastatel, millal vallavalitsusse ja kooli juhatusse tulid uued inimesed, koostöö kooliga ilmselt enam nii hästi ei läbunud. Sel ajal kogus töötanud Made Kalda meenutab, et direktor E. Liivi pealekäimisel viidi fond koolimajast välja. Uueks asukohaks sai Väike-Maarja kirikumõisa hoone. Minneid dokumente sellest ajast säilinud ei ole. Lugejaid käis vähe, uut kirjandust juurde ei saadud, küll aga kõrvaldati nn. riigivastaseid väljaandeid (A. Roosi mälestuste järgi).

1945. a. 1. aprillist asus raamatukogu juhatajana tööle Salme Pajula, kes jäi sellele kohale ligi veerandsajaks aastaks. Aga see moodustab meie kroonikas juba teise peatüki.

Erich MEERJA,
Väike-Maarja raamatukogu praegune juhataja

RAAMATUKOGU MINEVIKURADADEL

20031973 2.

Pärast kuueaastast vaheaega kolis Väike-Maarja raamatukogu 1945. a. algul jälle tagasi oma endistesse ruumidesse rahvamaja teisel korrusel (praegune lugemistuba ja selle kõrval asuv väike ruum). Sellesama aasta 1. aprillist asus juhatajana tööle Salme Pajula, kes suutis palju kannatanud raamatufondi kahe kuuga laenutuskorda seada 1946. a. lõpuks, millal kogu kandis Vao valla raamatukogu nimetust, oli registreeritud 416 lugejat, kelle kasutada oli 3800 köidet, mida aasta jooksul laenutati 6771 korral.

1948. a. märtsist novembrini kirjutati ümber uutesse põhimestikesse ning liigitati ja katalogiti nõukoguliku liigitusskeemi alusel.

Väike-Maarja rajooni loomine 1950. a. sügisel tõi raamatukogule kaasa kolimise allkorrusele suurematesse ruumidesse (kultuurimaja teisele korrusele asusid noore rajooni kultuuriosakond ja komsomolikomitee).

1. jaanuarist 1951 nimetati asula raamatukogu Väike-Maarja Rajooni Raamatukoguks, selle juhatajaks määrati S. Pajula.

Hakkasid jõudsamini kasvama fond ja külastatavus. Aasta lõpuks oli kogus 6000 eksemplari, seega vajalik miinimum osakondade avamiseks ja uute koosseisude saamiseks.

1952. a. jaanuaris moodustati lasteosakond. Lugemistuba saadi alles pärast pikki kahtlusi ja lootusi sellesama aasta sügisel, millal kultuurimaja teisel korrusel lõppes remont ja raamatukogu jälle üles kolis.

1950-ndate aastate algul langetas S. Pajula õlgadele üsna suur koorem: tuli ise õppida, teisi juhendada ja õpetada. Esmajärjekorras õpiti raamatukogulikke käekirja, liigitamist ja kataloogimist.

Raamatukogu inventar oli sel ajal küllalt kirju ja vanamoeline. Eksisteerisid kõrvuti mitut tüüpi ja eri aegadest pärinevad riivlid, kapid, lauad.

Rajooni raamatukogu töötaja-

tel oli neil aastail arvukalt väljasõite ja ühiskondlikke ülesandeid. Külakogudes vahetusid tihti juhatajad, seepärast neelati üleandmise inventuurid, tootmispraktika korraldamine ja kontrollkõigud palju aega. Tih-tigi tuli väljas käia näitliku agitatsiooni, tuleohutuse või isetegevuse ülevaatuse komisjoni koosseisus.

1955. a. 1. novembril organiseeriti lasteosakonna baasil Väike-Maarja Rajooni Lasteraamatukogu, millele anti üle 2051 raamatut.

1950-ndate aastate lõpul oli raamatukogu teeninduspiirkonnas — Väike-Maarja asulas ja ümberkaudsetes kolhoosides — 1700—1800 täiskasvanud elaniku. (Lapsi teenindas lastekogu.) Täiskasvanud lugejate hulk kasvas vähehaaval 640-ni, raamatuid oli üle 12 000. Juhendada oli 19 küla- ja neli rändkogu. Kahel korral, 1948. ja 1957. aastal, tequtses ka kirjandusring. Süvendati kirjandus-

alaseid teamisi, õpiti tundma rahvaluulet, viljeldi omaloomingut, korraldati kirjanduslikke ekskursioone, massiüritusi.

Üldse sagenesid sel ajal kultuuritöötajate ekskursioonid. Veoautol kased ümber, kaaslasteks laulud ja hea tuju, nii käidi Riias ja Leningradis, Peipsi piiril ja Saaremaal.

1951. a. sai temaatiliste avariitulte sisseseadmisega alguse avariitulte organiseerimine. Järkjärgult ja liik-liigilt avati lugejatele juurdepääs kogu raamatubarale.

1960-ndate aastate algul seati raamatukogutööle uued ulatuslikud nõuded: kõik pered lugejaks, rohkem kirjandusõhtuid ja lugejate konverentse. Hakkasime koostama piirkonna perede kartoteeki, käisime kodudes.

Väike-Maarja rajooni likvideerimine 1962. a. kevadel tõi mõningaid muudatusi ka raamatukogu ellu. Nendest teeme juttu meie kroonika III peatükis.

Kirja pannud
E. MEERJA